

VšĮ Investuok Lietuvoje

Medijų ir informacinio raštingumo ugdymo kultūros įstaigose modelio kūrimas

Teminio tyrimo

Medijų ir informacinio raštingumo ugdymo viešosiose bibliotekose galimybės

ATASKAITA

Rūta Beinoriūtė

Greta Kundrotaitė

Vilnius

2020

**Kuriame
Lietuvos ateitį**

2014–2020 metų
Europos Sąjungos
fondų investicijų
veiksmų programa

Teminis tyrimas yra parengtas Vyriausybės kanceliarijos įgyvendinamo projekto „Atviros Vyriausybės iniciatyvos“ metu. Projektas finansuojamas Europos socialinio fondo ir Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšomis.

Įvadas / Kontekstas

Pilna darbo diena arba 7 val. 37 min. – tiek laiko vidutiniškai praleidžiame su medijomis per parą¹. Medijoms užimant tokią didelę dalį mūsų kasdienio gyvenimo, gebėjimai jomis naudotis, kritiškai vertinti informaciją ir dalyvauti medijų procese tampa kaip niekad svarbūs. Medijų ir informacinio raštingumo (toliau – MIR) sąvoka, remiantis UNESCO apibrėžimu, jungia du glaudžiai susijusius terminus – medijų raštingumą bei informacinį raštingumą. Medijų raštingumo sąvoka siejasi su gebėjimu suvokti medijų funkcijas demokratinėje visuomenėje, kritiškai vertinti medijų turinį ir jį kurti. Antrasis terminas – informacinis raštingumas yra siejamas su gebėjimu identifikuoti, gauti, vertinti ir etiškai bei atsakingai naudoti reikalingą informaciją iš įvairių informacijos šaltinių².

Gebėjimas suprasti medijas ir kritiškai vertinti informaciją yra svarbūs aspektai demokratijos užtikrinimui, nacionaliniam saugumui bei pilietiškumo skatinimui. Šie aspektai yra akcentuojami ir valstybės strateginiuose dokumentuose. Nacionaliniame pažangos plane (NPP) 2021-2030 metams, MIR yra įvardijamas kaip vienas iš dešimtojo strateginio tikslo „Stiprinti nacionalinį saugumą“ uždavinių. Tai taip pat yra Vyriausybės prioritetinis darbas. 2017-2020 m. Vyriausybės programos įgyvendinimo plane numatytas 5.3.2. Darbas: „Visuomenės kritinio mąstymo ir atsparumo informacinėms grėsmėms stiprinimas, medijų ir informacinio raštingumo ugdymas“³. Nors pagrindiniuose strateginiuose dokumentuose yra akcentuojamas nacionalinis saugumas, Lietuvos kultūros politikos strateginiame dokumente „Kultūra 2030“ taip pat yra iškeltas trečiasis tikslas: „Formuoti savo tapatumą, kuriančios visuomenės kritinį mąstymą ir pilietiškumą“⁴.

Svarbu akcentuoti tai, kad medijų edukacijos procesas, siekiant ugdyti MIR įgūdžius yra ilgalaikis procesas, todėl svarbu yra užtikrinti ne tik skirtingų institucijų ir organizacijų bendradarbiavimą, bet ir MIR ugdymo paslaugų prieinamumą visoms visuomenės grupėms. Kultūros įstaigos, ypač viešųjų bibliotekų tinklas, kurį sudaro Lietuvos nacionalinė biblioteka, apskričių ir savivaldybių bibliotekos – viso 1239 bibliotekos – turi tinkamą infrastruktūrą, metodinę aplinką ir specialistus ugdyti bendruomenės kompetencijas MIR srityje.

Tyrimė naudojami analizės metodai:

1. Esamai MIR ugdymo Lietuvoje situacijai įvertinti, atlikta antrinių informacijos šaltinių apžvalga, lyginamoji ir bendrinė jų analizė.
2. Atliktas žvalgomasis tyrimas, kurio metu, atrenkant nagrinėtinius atvejus, analizuojama geroji užsienio šalių praktika. Šio tyrimo tikslas – įvertinti ir palyginti, kaip kitose šalyse yra organizuojamas MIR ugdymas ir kokį vaidmenį šio ugdymo procese turi viešosios bibliotekos. Šalys: Suomija ir Švedija.

¹ Kantar TNS, Metinė medijų tyrimų apžvalga 2018 m.

http://www.kantar.lt/data/files/Metines_apzvalgos/KANTAR_Metin%20%20medij%20tyrim%20apzvalga_2018.pdf [žiūrėta 2020.03.16]

² Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija, „Medijų ir informacinis raštingumas“: <https://unesco.lt/komunikacija-ir-informacija/mediju-ir-informacinis-rastingumas> [žiūrėta 2020.03.16]

³ Lietuvos Respublikos Vyriausybė, Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo plano patvirtinimo. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/efe9ff4107be11e78352864fdc41e502?jfwid=q8i88lp51> [žiūrėta 2020.03.16]

⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybė, Dėl Lietuvos kultūros politikos strategijos patvirtinimo. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/6aa23a109d4d11e9878fc525390407ce> [žiūrėta 2020.03.16]

Lietuvos apžvalga

Parengta Lietuvos esamos situacijos analizė atskleidė, kad medijų ir informacinio raštingumo lygis Lietuvoje yra žemiau kitų Europos šalių vidurkio. Taip pat, analizės metu padarytos išvados atskleidė, kad Lietuvoje yra įgyvendinama įvairių iniciatyvų, ugdančių atskiras medijų ir informacinio raštingumo kompetencijas, tokias kaip atsparumo informacinėms grėsmėms ar skaitmeninių įgūdžių, kurių didžioji dalis orientuota į jaunąją – vaikų ir moksleivių kartą. Kitos nemažiau svarbios sritys – turinio kūrimas, medijų suvokimas ar dalyvavimas jų procesuose nėra pakankamai akcentuojamos MIR ugdymo praktikoje Lietuvoje.

- 2017 m. atlikto Žiniasklaidos priemonių naudojimo raštingumo tyrime⁵ nustatyta, kad bendras medijų ir informacinio raštingumo lygis Lietuvoje – 37,8 balų iš 100. Atskiros tyrimo dalys akcentuoja visų MIR įgūdžių trūkumą:
 - Gebėjimo naudotis žiniasklaidos priemonėmis rodiklis – 49,2 balai iš 100;
 - Kritiško vertinimo rodiklis – 32,6 balai iš 86;
 - Komunikaciniai gebėjimai – 2,9 balai iš 100.
- Tarptautinio OSIS tyrimo 2019 m. duomenimis, medijų ir informacinio raštingumo srityje Lietuva įvertinta 52 balais ir užima 17 vietą tarp ES šalių⁶.
- Atliktos esamosios analizės duomenimis, per 2019-2020 metų laikotarpį Lietuvoje buvo organizuotos 43 skirtingos MIR ugdymo veiklos, kurias įgyvendino 34 skirtingos suinteresuotos šalys. Daugiausia tai – nevyriausybinės organizacijos, mokyklos, bibliotekos.
- Didžioji dalis šių veiklų buvo orientuotos į moksleivius (15) bei vartotojų įgūdžių (skaitmeninį) ugdymą (19), rengiant viešąsias kampanijas (pvz.: konferencijas, seminarus ir t.t.).
- Mažiausiai dėmesio MIR ugdymo srityje yra skiriama vyresnio amžiaus tikslinei grupei bei visuomenės kūrybiškumo, dalyvavimo medijų srityje ugdymui.
- Nepaisant to, kad didžioji dalis iniciatyvų yra įgyvendinamos nacionaliniu lygiu, didžiausia iniciatyvų koncentracija matoma tautinių mažumų regionuose bei didžiuosiuose Lietuvos miestuose.

Užsienio geroji praktika

- Remiantis gerąja praktika užsienio valstybėse, išskiriami Suomijos ir Švedijos atvejai:
 - o Suomija: naujausia Suomijos medijų edukacijos strategija pažymi poreikį medijų ir informacinio raštingumo ugdymą padaryti pasiekiamą ir prieinamą visoms visuomenės grupėms. Daug dėmesio Suomijoje skiriama tarpsektoriniam bendradarbiavimui, todėl egzistuoja bendradarbiavimo MIR srityje tinklai, į kuriuos įsitraukia medijų edukacijos praktikantai (mokytojai, NVO atstovai, jaunimo darbuotojai, bibliotekininkai ir pan.). Suomijoje egzistuoja aiški lyderystė šios srities politikos formavime, nes viešojo sektoriaus institucija – Nacionalinis audiovizualinis institutas formuoja ir įgyvendina medijų edukacijos politiką. Apie bibliotekų įtraukimą į MIR ugdymą Suomijoje pradėta kalbėti jau daugiau nei prieš 10 metų.

⁵ SPINTER tyrimai, EKT. 2017. Žiniasklaidos priemonių naudojimo raštingumo lygio nustatymo tyrimas

⁶ OSIS (2019) „The Media Literacy Index 2019: Just think about it“. <https://osis.bg/?p=3356&lang=en> [žiūrėta 2020-03-30].

- Suomijos bibliotekų įstatymas atveria visas galimybes viešosioms bibliotekoms veikti šioje srityje, tam skiriamas finansavimas, tad aktyviai įsitraukia ne tik pavienės bibliotekos, bet ir bibliotekas ir bibliotekininkus vienijančios asociacijos.
- Švedija: nors Švedijoje, kaip ir Lietuvoje, nėra bendros MIR ugdymo strategijos politiniame lygmenyje, įvairios ministerijos, turinčios interesų šioje srityje kartu derina veiklas ir aktyviai bendradarbiauja su MIR ugdymo ekspertais šalyje. Mokyklos ir mokyklų bibliotekos atlieka svarbų vaidmenį MIR ugdymo procese, tačiau ugdymas yra orientuotas ne tik į moksleivius, tačiau ir į plačiąją visuomenę. Švedijos nacionalinė biblioteka atlieka svarbų koordinacinį vaidmenį, galintį užtikrinti visapusišką bibliotekų įsitraukimą į MIR ugdymo sprendimų priėmimo procesą.

Viešosios konsultacijos poreikis

Šis tyrimas atskleidė viešosios konsultacijos poreikį. Apsibrėžta problema yra kompleksinė, todėl planuojame taikyti du skirtingus metodus. Viešosios konsultacijos ciklo tikslas – išgirsti MIR ugdymo veiklas organizuojančių institucijų ir organizacijų nuomonę dėl viešųjų bibliotekų galimybių įsitraukti į šiuos procesus. Taip pat, surinkti pasiūlymus bei idėjas, kaip toks ugdymas galėtų vykti, gauti gilesnes įžvalgas dėl medijų edukacijos programos dalių. Planuojame vykdyti viešųjų bibliotekų apklausą jų MIR ugdymo galimybių įvertinimui bei po šios apklausos surengti *fokus* grupių diskusijas su suinteresuotomis šalimis: bibliotekų atstovais, MIR ugdymo ekspertais, nevyriausybinėmis organizacijomis, kurios jau rengia MIR ugdymo iniciatyvas bei ministerijų, kurių interesų sritis yra kritinis mąstymas bei medijų ir informacinis raštingumas, atstovais.

Viešoji konsultacija bus vykdoma šiais metodais:

- Viešųjų bibliotekų apklausa, siekiant išsiaiškinti kas galėtų paskatinti bibliotekas aktyviau įsitraukti į medijų ir informacinio raštingumo ugdymo procesą ir dėl kokių priežasčių šis ugdymas šiuo metu veikia neefektyviai.
- *Fokus* grupių diskusijos. Diskusijų tikslas – sulaukti pasiūlymų ir pastebėjimų dėl medijų edukacijos programos įgyvendinimo galimybių Lietuvos viešosiose bibliotekose.

Fokus grupių susitikimai galėtų būti organizuojami pagal šias temas:

1. Dėl medijų edukacijos programos Lietuvos viešosiose bibliotekose proceso organizavimo;
2. Dėl medijų edukacijos programos turinio gairių;
3. Dėl išteklių ir partnerystės telkimo MIR ugdymui Lietuvos viešosiose bibliotekose.

Numatomas suinteresuotųjų šalių sąrašas (gali būti pildomas)

1. Lietuvos viešosios bibliotekos:
 - Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka;
 - Kauno apskrities viešoji biblioteka;
 - Klaipėdos apskrities I. Simonaitytės viešoji biblioteka;
 - Lietuvos aklyjų biblioteka.
 - Panevėžio Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka.
 - Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešoji biblioteka;

- Vilniaus apskrities A. Mickevičiaus viešoji biblioteka;
2. Nevyriausybinės organizacijos:
- Lietuvos savivaldybių viešųjų bibliotekų asociacija;
 - Lietuvos žurnalistų sąjunga;
 - Meno avilys
 - Nacionalinis socialinės integracijos institutas;
 - Vilniaus politikos analizės institutas;
3. Valstybinės institucijos:
- Ekonomikos ir inovacijų ministerija
 - Krašto apsaugos ministerija;
 - Kultūros ministerija;
 - Nacionalinė švietimo akademija;
 - STRATA;
 - Užsienio reikalų ministerija;
4. Akademinis sektorius
- Kauno technologijos universiteto biblioteka;
 - Vilniaus Universitetas;
 - Vytauto Didžiojo universitetas;
5. Kita:
- Britų taryba;
 - Deutsche Welle;
 - JAV ambasada;
 - Langas į ateitį;
 - Šiaurės ministrų biuras;
 - UNESCO.

Priedai

1. „Medijų ir informacinis raštingumas Lietuvoje: esamos situacijos analizė“. Prieiga internete: <http://kurklit.lt/wp-content/uploads/2020/05/MIR-esamos-situacijos-analize.pdf>;